

Lázeňské město Hranice, ležící v malebném údolí řeky Bečvy, obtočené výběžky vsatské skupiny Karpat a poslední svahy hor Oderských, je pro svou polohu a krásu celého okolí jedním z nejpěknějších měst moravských.

Město má bohatou minulost. Jeho počátky sahají do druhé poloviny 12. století a jsou spjaté se jménem poustevníka Jiřího, člena benediktinského kláštera Raihradského. Mnich Jiří získal nově založenou osadu s celým okolím pro svůj klášter, nedlouho nato stává se však držitelem osady nově založený řád premonstrátského kláštera Hradisko u Olomouce. Oba řády vyvinuly velké úsilí a mají velkou zásluhu o výstavbu a kolonizaci celého kraje.

Za doby držení osady klášterem Hradiským staly se Hranice městem, dostávají městské právo a vlastní erb. Koncem 13. stol. bylo jádro města, položené výhodně na mírném protáhlém návrší mezi řekou Bečvou a jejími přítoky Veličkou a Ludným opevněno zdmi, valy, branami a příkopy. Tím byl dán základ k oválnému půdorysu starého města. K tomuto starému jádru města uvnitř hradeb s obdélníkovým náměstím a ulicemi vyvíhajícími z jeho úhlů připojily se později postupně části předměstské, nejdříve Motosín, v době pohusitské Novosady a na druhé straně města Horní ulice a t. zv. Předměstí.

Starobylé hrady městské dochovaly se z valné části dosud. Materiálem i výstavbou připomínají pozdní středověk a pocházejí přibližně z druhé poloviny 15. stol. Svíraly město ve dvou sousedních okruzích, jsouce prolezeny na třech místech branami. Horní neboli Bělotínskou, (jež vedla k Bělotínu a dále k Jičínu), Dolní neboli Motosínskou (směrem k Lipníku) a menší Fortnou neboli branou Černotínskou. Se tří stran bylo město chráněno výhodnou polohou a vodními toky. Stranu severní od přírody nechráněnou bylo nutno zabezpečit co nejlépe a proto tu vznikla tvrz, zámek, o němž máme bezpečné zprávy už z konce 14. století.

Za válek husitských přešlo město Hranice z majetku klášterního definitivně do rukou světských, v držení rodu pánů Tovačovských z Cimburka a později pánů

Historie a památky města Hranic

z Pernštýna. Nastává neobyčejný rozvoj všech řemeslných cechů městských. Se vzrůstajícím bohatstvím osedlého měšťanstva přibývá i zděných, úpravných domů na náměstí a rozhojňuje se počet dvorů a mlýnů na předměstích. Počátkem 16. stol. vstupuje tak město do své zlaté doby, jež dalo vznik četným uměleckým památkám ve městě.

Pernštýnové přebudovali malou, sešlou tvrz hranickou v prostornější zámek, pobývali tu však celkem málo. Skutečným panským sídlem stal se zámek teprve od poloviny 16. stol. za pana Jana Kropáče z Nevědomí, za něhož hostil ve svých zdech císaře Maxmiliána. Kropáč dal vytesat na kamenných arkádách zámeckého dvora celý erbovní vývod svého rodu a vybavil zámek vším pohodlím. Dnešní budova zámku, v níž je umístěn okresní národní výbor, pochází až z přelomu 16. a 17. století a přiléhá zcela k starší hospodářské části, jež je zbytkem původního gotického zámku.

Čtyři erby, zazděné na zdi před vjezdem do zámku, pocházejí z rozbořeného Horní brány městské. Jsou všechny ze 16. století. Dva erby jsou Kropáčovské, Jana Kropáče z Nevědomí a jeho dcery Anny, držitelů města, dva náleží jejich manželům, Veronice z Leskovec a panu Janovi z Kunovic.

V téže době, kdy Pernštýnové stavěli zámek, buduje také město reprezentativní budovu radnice na místě starého fojtství. Nejcenější částí této staré radnice z počátku XV. století je jeho pozdněgotická zasedací síň v přízemí, jež se dočkala rovněž pečlivé opravy. Po odstranění silné vrstvy vápna a omítky vystoupil nyní zřetelně původní profil cihlových žebér gotických, vyhlášených z masivního kamenného pilíře uprostřed místnosti, nesoucího celou klenbu stropu, a spjatých celkem do 4 svorníků. Letopočet vzniku — rok 1582 — je vytesán na pilíři. Tato síň je jednou z nejkrásnějších pozdněgotických sálůvých místností u nás vůbec, a nejcenější památkou našího města. Čtyřboká renesanční věž radniční s ochozem je rovněž součástí staré budovy. S radnicí souvisí dnes bezprostředně starý dům Skřítkův, darovaný městu podle tradice krejčí Skřítkem pro rozšíření radnice. Má zajímavý kamenný portál, ozdobený reliéfní podobiznou a jménem měšťana Skřítky, erbem městským a erbem pernštýnským, jimž v té době město náleželo, a je dílem dosud neznámého mistra. Jeho iniciály s rokem 1544 jsou na portále vytesány. Hned první dům proti radnici v podloubí uchoval si rovněž svůj krásný portál, pečlivě očištěný, jako portál radnice. Latinský nápis na něm vytesaný je dokladem evangelické zbožnosti budovatele. Je to bývalý dům Caputovský, zbudovaný bohatým a uměnímilovným měšťanem hranickým Ondřejem Caputou, jemuž tehdy náležel také předměstský dvůr, zvaný podnes Caputovský. Podle místního podání, převzatého i Čeňkem Kramolšem do jeho románu »Za bouře a blesků«, propadl Caputa po Bílé hoře hrdlem a všim statkem za přechovávání bratrského kněze přes jedinou noc, zachránil se však včas útekem z města. Lidové podání není však historicky udržitelné. Podle městských knih zemřel Caputa i jeho žena bezdětní mnoho let před povstáním a také dům a dvůr jejich jsou již před rebélí v cizích rukou. Jako purkmistr města získá si Caputa trvalou památku svou zásluhou o opravu starobylého hranického kostelíčka r. 1595.

Druhá polovina 16. století znamená pro město dobu největšího rozkvětu výtvarného umění, podmíněného blahobytem bohatých měšťanů a osedlé šlechty. Z téhož roku stavby Caputova domu pochází také jedinečná sgrafitová výzdoba domku ve Hřbitovní ulici na bývalém předměstí. Stěny domku mají zvláštní ozdobu, jež byla u nás tehdy ob-

líbená, t. zv. sgrafito, které se k nám dostalo z Itálie. V podstatě je to malba skrábaná na vlhké omítky. Kromě figurálních a ornamentálních prvků (listů, květů, hlav mužů, žen, opice) jsou na tabulích umístěny celé citáty z různých žalmů bible. Sgrafita jsou datována letopočtem 1583, umístěným nad slepým oknem boční zdi. Domek je považován za bratrskou školu, konečné slovo o jeho účelu nebylo však dosud řešeno. Vyřešení otázky je ztíženo tím, že se předměstská registra této části města nedochovala.

Starý sbor bratrský uchoval se podnes, ač ne v původní podobě, a slouží opět prvotnímu účelu. O tomto sboru u Veličky máme zprávy už z pol. XVI. století. Původně byl klemutý, s věžičkou na sedlové střeše, vchod byl v dnešní boční zdi, zakryté přistavěným domkem. Vedle sboru ležel bratrský dům se školou a obydlím správce sboru, a bratrský špitál, obě budovy byly však zničeny na počátku 30. leté války. Spálený sbor byl restaurován koncem XVII. století v katolický kostelík sv. Šebestiána, za císaře Josefa byl však zrušen a přeměněn v solnici. Sbor má zajímavé táhlování stropu z konce XVII. století.

A ještě jedna stavební památka dochovala se ve městě z konce XVI. století, filiální kostelík Narození Panniny Marie pod hlavovským kopcem, oblíbené poutní místo všech Hraníčanů.

V době předbělohorské mělo také velké náměstí a ulice vnitřního města zcela jiný vzhled než dnes. Všechny pravověrné domy na náměstí a v ulicích měly loubí, jaká jsou podnes v ulici Radnické a Gottwaldově. Mnoho domů ve městě náleželo drobné šlechtě, která se tu usazovala v počtu jině neobvyklém, najdeme tu však i přední rody šlechtické, jako rod Zerotínů, Bruntálských z Vrba, Chorynských z Ledské, Pražmů z Bílkova a i. Mnozí z nich drželi též dvory nebo mlýny na předměstí nebo v okolí. Jejich domy měly portály domovní umělecky v kamenu provedené, mnohý měl bohatou sgrafitovou výzdobu průčelí nebo reliéfní tabulovou výzdobu, vše to vzalo však v XVIII. a XIX. století při stavebních úpravách za své.

Stavovského povstání r. 1620 zúčastnil se také tehdejší držitel města a panství pan Václav Mol z Modřelic jako člen panského direktoria. I drobná šlechta místní a s nimi celé město přidali se k rebélii. Mol ztratil pak nejenom zámek, který si zařídil se skutečnou nádhrou, město a celé panství, ale i život a zemřel ve vězení na Špilberku. Hranice připadly odměnou kardinálu knížeti Františkov z Dietrichštejna, biskupu olomouckému, který začal hned s jeho rekatolisací. Měšťané se sice obrátili, ale za války dánské, když se r. 1626 přiblížili k městu dánské sbory hraběte Mansfelda, spojené s Valachy a emigranty, zradili císařskou posádku, otevřeli brány a spojili se s nepřitelem. Příštího roku se však válečné štěstí obrátilo. Dánové byli z Moravy vytlačeni. Hranice dobyty císařskými a potrestány. Velitel obrany města, bělotínský fojt Jan Malík, vida marnost obrany, protože pomoc nepřicházela, skočil se zámecké věže do hradního příkopu, aby se živ nedostal do rukou císařských. Strájecové městského odboje byli pak krutě potrestáni.

Třicetiletou válkou byli měšťané hospodářsky zničeni a Hranice upadají. Hrdzy válečné a časté epidemie ztenčily počet usedlých do té míry, že po válce byla polovina městských domů pustá nebo zbořená, předměstí úplně zničena a vyhlávena. Z válečných útrap vzpamatovalo se město až koncem století.

V té době mění se už také značně tvářnost celého města. Při opět jeho výstavbě koncem XVII. století a po velkých požárech v první polovině XVIII. století vystřídala střízlivou re-

nesanci kultura baroková a vtiskla celému náměstí svůj ráz. Ale nejenom měšťané barokisují své domy, i nový držitel panství, kníže Karel z Dietrichštejna si nový sloh oblíbil, jak dokazují četné stavby jím podniknuté. Za něho byl starý gotický farní chrám ležící u fary, za 30. leté války značně pobořený a již nedostačující, zbořen a nahrazen novým, prostranným barokním chrámem, zbudovaným uprostřed velkého náměstí. Stavbu provedl v letech 1754 až 1763 proslulý barokní architekt brněnský Frant. Ant. Grimm, výzdobu vnitřní sochař Adam Nessmann a František Gallaš.

Se sklonem barokní epochy ustává také umělecká činnost ve městě na dlouhou dobu. Prořazením hradeb a zbořením městských bran byl sice umožněn větší vzrůst města, jež se stalo sídlem krajského úřadu celého kraje přerovského, zároveň však otevřena cesta nerozumnému ničení všech starobylých památek.

V druhé polovině 19. století vloženy do města vojenské výchovné ústavy, jež tvoří malé město pro sebe. Dnes je tu umístěna opět vojenská akademie pro výchovu důstojníků z povolání. Z téže doby udržela se ve městě vyšší škola lesnická. Z průmyslových podniků zasluhuje zmínky Kunzova továrna na pumpy a vodovody, první toho druhu na Moravě. Její výrobky šíří jméno města již přes padesát let po všech krajích naší vlasti.

Neobyčejně rychlým tempem vzrostly Hranice po r. 1918. V málo letech dosáhly počtu 12.000 obyvatel. Také rozloha města vzrostla a vznikly nové čtvrti, jež obklopyly staré město se všech stran. Okupaci naší vlasti byl tento rozvoj zastaven. Hranice zaplatily také svou daň krve, než přišel 8. květen 1945, kdy město bylo osvobozeno Rudou armádou. Z ran války se rychle vzpamatovala a dnes žije a pracuje již jako v letech předválečných.

Již za prvé republiky bylo město cílem četných letních hostů a turistů, jejichž příliv nyní opět vzrůstá. Blízké uhlířské lázně Teplice nad Bečvou s moderními hotely a letovisky, aragonitové jeskyně zbrašovské, proslulá Propast, stejně jako věnec okolních hradů oblihu města jen zvyšují.

Bohumír Indra.

L. STESKAL,

speciální výroba jezdeckých bot,

HRANICE

Telefon 117.

Založeno roku 1864.

PETR HUBÁLEK

odborný závod železářský

HRANICE

ARNOŠT VALA, sklenář, HRANICE

*Spořitelna
v Hranicích*

Řekne-li se Hranice,
vzpomene se Střelnice,
restaurace u Svobody,
kde už dnes jsou přímo hody.

Ve svátky a neděle,
je tu všechno veselé,
tanec je tu — muzika,
až to srdce proniká.

KAVÁRNA A RESTAURACE

„STŘELNICE“

Nájemce Vláda Svoboda,

HRANICE

Vyhledávaná domácí kuchyně, kvalitní vína ve
velkém výběru má stále na skladě a těší se na
Vaši milou návštěvu

FRANTA STEJSKAL

„KUFR“

Hranice, telefon č. 60.

Z dokázané zkušenosti, tvrdí ona, tvrdí on:
Nejlepší kolínská voda, rtěnky, pleťový
krém, voňavky, jsou dnes značky

Marion

FRANTIŠEK NAVRÁTIL,
výroba kosmetiky v Hranicích.

Kam v Hranicích na dobré jídlo
a pití?

Kavárna a restaurace

»TUNEL«

Příjemné posezení, hudba, tanec.

HRANICE,

Radnická ul., telefon 133 b.

Všechny druhy lahůdek ob-
držíte u firmy

EMIL KONEČNÝ

koloniál — lahůdky.

HRANICE,

Radnická 10, telefon 158.